

60
1962
2022
anys
— D'UN —
DICCIONARI

*Seixanta aniversari de la finalització del Diccionari
català-valencià-balear*

E X P O S I C I Ó

BIBLIOTECA PERE IBARRA

~ Sala de Préstec ~

DEL 19/10/2022 AL 14/01/2023

60 anys D'UN DICCIONARI

1962 - 2022

Seixanta aniversari de la finalització del Diccionari
català-valencià-balear

1900. El Vicari General té una idea genial.

L'any 1900, Antoni Maria Alcover, vicari general i canonge de la seu de Mallorca, va tenir una idea genial.

En 2022 es compleix el seixanta aniversari de la finalització del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB): <https://dcvb.iec.cat/>. Manuel Sanchis Guarner va col·laborar en la confecció del *Diccionari* durant setze anys (entre 1943 i 1959) i la biblioteca Pere Ibarra conserva documentació relacionada amb la confecció de l'obra arran de l'adquisició, l'any 2004, de part de l'arxiu personal i, sobretot, intel·lectual del lingüista i eminent estudiós de la llengua valenciana. És per això que les biblioteques municipals d'Elx, amb la col·laboració d'AVIVA Elx (Agència de Promoció del Valencià), volen celebrar l'efemèride amb una exposició i un xicotet cicle de conferències.

La biblioteca conserva fitxes fetes com a treball previ de camp per a l'elaboració de les entrades, però també documents relacionats amb les activitats fetes l'any 1962, amb motiu de la finalització de tan magna obra. A més, Sanchis Guarner va ser el responsable de l'exposició del DCVB celebrada a València l'any 1951 i que va significar, en aquell moment, l'inici d'una època favorable a la projecció de la llengua i cultura valencianes.

Un diccionari que és història

És habitual que gent d'Elx passe l'estiu *defora*, així com que cada 14 d'agost es comente si la *mangrana* s'ha obert sense impediment en la representació de la Festa. A més, tant gent d'Elx com de la contornada poden *romancejar* o sentir *gòmia*, menjar *encarnelles* i *fogassetes* en el seu temps o *companatge* tot l'any. I, per Nadal, poden tocar la *pandorga* i fer *atxes* per a rebre els Reis el 6 de gener. *Defora*, *mangrana*, *romancejar*, etc. són paraules que mostren la riquesa lèxica d'una llengua que compartim des de la Catalunya Nord fins a Guardamar.

El *Diccionari català-valencià-balear* va nàixer de la voluntat d'Antoni Maria Alcover (Manacor, 1862-Palma, 1932), que volia fer un "inventari de les paraules que formen la llengua catalana, ab les seues varietats dialectals i ab expressió de les diverses significacions y usos de cada paraula" ("Introducció" de la primera edició del DCVB, 1930). L'any 1901, Alcover va fer una primera eixida pels territoris de parla catalana per tal d'arreglar paraules i expressions característiques, mostres fonètiques, formes verbals i sintàctiques i manifestacions del folklore. Fins a l'any 1928, se seguirien 28 campanyes més, i el conjunt de testimonis va ser recollit en més de tres milions de cèdules o fitxes.

Molt prompte, es va sumar al projecte un joveníssim Francesc de Borja Moll (només amb 18 anys), que es va encarregar en un primer moment, com diu en les seues memòries, "d'in-

formar-me de la manera com es feien les cèdules lexicogràfiques, dur un registre dels col·laboradors que les enviaven, veure de quins objectes caldria fer dibuixos, començar a orientar-me en la bibliografia filològica catalana i romànica..." (*Els meus primers trenta anys*, p. 122).

La documentació del DCVB s'havia de completar amb testimonis històrics de l'ús de paraules i expressions al llarg del temps, és per això que també es va fer una recerca en textos antics tant literaris com no literaris.

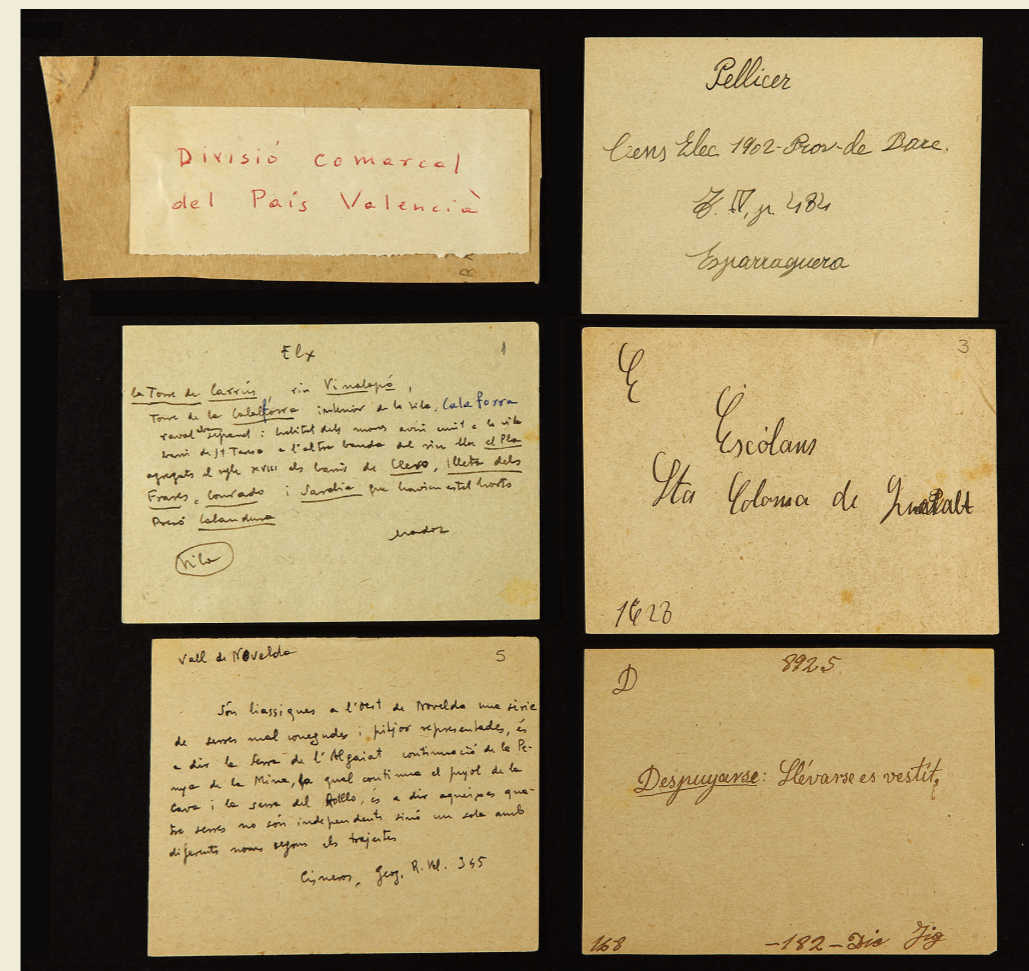
Des d'un principi, Alcover va plantejar el DCVB com una obra col·lectiva, i l'any 1901 va fer una "Lletra de convidat a tots els amics de la llengua catalana" per a cercar col·laboradors. Hi van respondre 1.643 persones. D'Elx, com no podia ser d'una altra manera, va secundar la crida Pere Ibarra (Elx, 1858-1934), que apareix en la documentació com a "corresponsal", igual que el sacerdot Lorenzo Torres Serrano (Elx, 1877-1950). A més, hi apareixen com a "informadors" el mestre d'escola Àngel Llorca (Orxeta, 1866-Madrid, 1942), Pascual Antón Peral, i els sacerdots Rafael Torres Serrano i Vicente Valero Navarro.

L'any 1921 es va iniciar la redacció de l'obra, en 1925 es va publicar el primer fascicle (format en què es va comercialitzar) i en 1930 en va aparèixer el primer volum.

Diu: «Faré un gran diccionari. Comencem el cedulari».

«Faré un gran diccionari i començaré per inventariar les paraules en cèdules».

Fitxes de camp del Diccionari reutilitzades per Manuel Sanchis Guarner per a un treball sobre «La divisió comarcal del País Valencià». Sense data.

1901. Surt la Llettra de Convit: Ajudau, si sou servit!

El 5 de novembre de 1901, al Palau Episcopal, llig la Llettra de Convit i demana ajuda a tots els amics de la llengua catalana.

Després de la mort d'Alcover, Moll es va fer càrrec del llegat i l'any 1935 es va publicar el segon volum. Després de la Guerra Civil, l'any 1943, es va reprendre la redacció del DCVB. És en aquell moment quan Manuel Sanchis Guarner es va afegir al projecte, a instància de Francesc de B. Moll; i l'any 1962, per a commemorar el centenari del naixement d'Alcover, es va publicar el desé i darrer volum.

Què és i per a què serveix?

“...Volem fer l’inventari, tot lo complet que sabrem, de la riquesa, de l’opulència imponderable, estupenda, que en paraules, frases, adagis, modismes i formes té escampada i es-pargida la nostra llengua dins els nombrosos monuments escrits dels seus fills del sitgle XI ençà, guardats dins biblioteques i arxius: riquesa i opulència qui brollen encara rabents, llampants, inestroncables, de la boca dels milenars de milenars de gent qui pobla Catalunya espanyola i Catalunya francesa, les Illes Balears i l’antic reine de València”, deia Alcover en la “Carta de convit” de 1901. És a dir, el *Diccionari de la llengua catalana*, que posteriorment per qüestions no estrictament lingüístiques, va canviar el seu nom pel de *Diccionari català-valencià-balear*, tal com el coneixem, no pretenia ser un manual normatiu, sinó documentar la llengua catalana en les seues diverses variants i en tots els territoris. A més, volia documentar els usos tant contemporanis com històrics.

És per tot això que investigadors de la llengua, però també historiadors i tota una colla de gent docta i erudita, han hagut de consultar-lo, si més no alguna vegada, per a informar-se del significat d’una paraula, dels diversos usos depenent del territori, de la seua etimologia, etc.

Però, a més, per ser un diccionari descriptiu, va arregar les formes de la parla que quedaven, en el seu moment, fora de la norma, però que la gent utilitzava i continua utilitzant. Així, per exemple, Emili Casanova declarava en un article en el periòdic *El País* (04/10/2012) que el DCVB arregava més de 2.000 paraules valencianes que no admetia el normatiu *Diccionari General de Fabra* de l’any 1932, base del *Diccionari de la Llengua Catalana* de l’Institut d’Estudis Catalans.

El DCVB no tan sols explica el significat actual i històric de les paraules, sinó també la distribució geogràfica, els sinònims, l’etimologia, els usos literaris i populars, les variants dialectals, les diverses pronúncies (amb la seua transcripció fonètica), etc.

Les nostres paraules (Elx en el Diccionari)

Actualment, es pot consultar el DCVB en línia i, a més dels topònims *Elx* i *Camp d’Elx*, trobem unes poques locucions característiques, com la ben coneguda “D’Elx i bovo, canta-li un trovo”, i una sèrie de paraules comunes que fins fa poc tenien la mera consideració de “localismes” o “arcaïsmes” sense cabuda abans en els diccionaris normatius però que, a hores d’ara, la tendència de la lexicografia actual contempla dins de l’àmbit de l’oficialitat o de l’adaptació normal de l’idioma. Entre d’altres, es pot trobar al DCVB:

<i>Aïna</i>	<i>Antiu</i>	<i>Atxa</i>
<i>Companatge</i>	<i>Cuscanelles</i>	<i>Defora</i>
<i>Encalar</i>	<i>Encarnella</i>	<i>Fardatxo</i>
<i>Fogasseta</i>	<i>Gòmia</i>	<i>Hortolà</i>
<i>Mangrana (Misteri d’Elx)</i>	<i>Marraixa</i>	<i>Matalafua</i>
<i>Naixtre</i>	<i>Pandorga</i>	etc.

Mossén Alcover va estar a Elx al maig de l’any 1902 i el primer volum del *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana* testimonia que hi va trobar “un corresponsal que es tot una adquisició. S’anomena D. Pere Ibarra, persona competentíssima en arqueologia y en ram d’arxius y d’historia y dibuix, amantíssim de la seua terra y tradició, actiu com pochs y d’una gran constància. Acullí l’idea del Diccionari amb entusiasme” (https://alcover.iec.cat/entrada.asp?c_epigraf=2). En aquest viatge, va visitar diverses poblacions de la província d’Alacant com ara Oriola, Santa Pola, la ciutat d’Alacant, Biar, Ibi, Xixona, Benidorm... D’altra banda, els quaderns de camp de 1917-1918 informen de la inclusió d’alguna paraula com *encarnella*, i també d’alguna expressió com ara “Monyir les cabres i les palmeres”, que es pren com a accepció del verb *munyir* (<http://espm.iec.cat/qc-alcover/>).

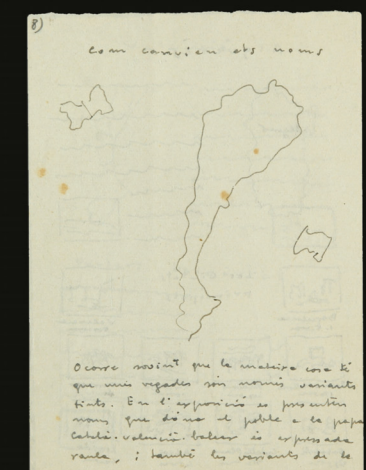
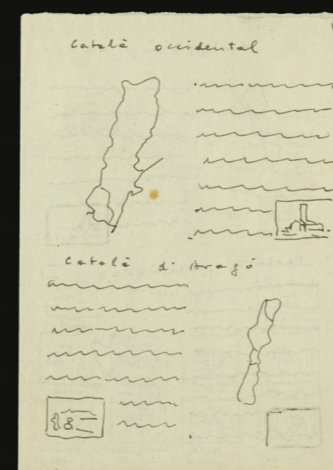
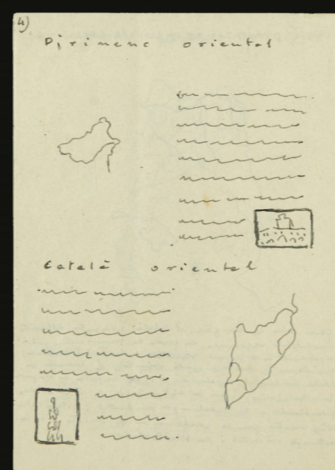
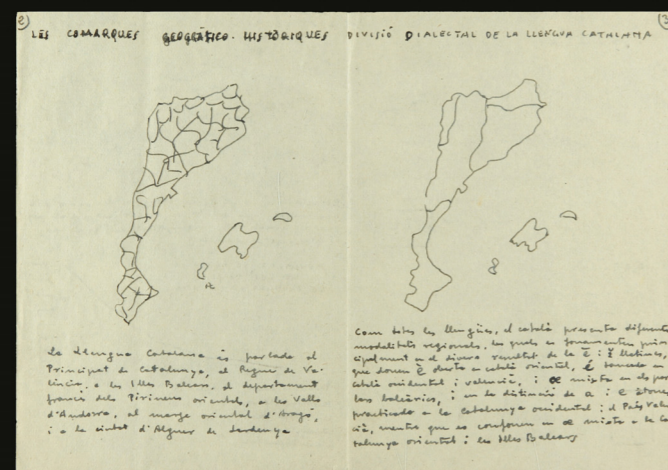
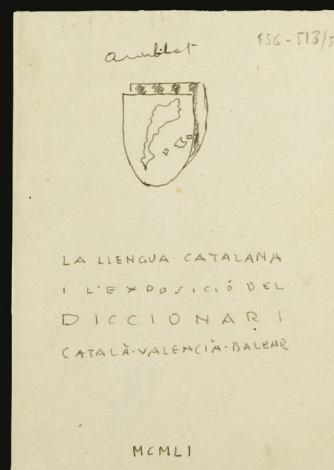

1943. Des de la terra del Xé compareix Sanchis Guarner.

L’any 1943, arriba des de València, per a ajudar, Manuel Sanchis Guarner.

Diccionari català-valencià-balear. <https://dcvb.iec.cat>

Parlem DEL DICIONARI

CONFERÈNCIES

Seixanta aniversari de la finalització del Diccionari
català-valencià-balear

«Sanchis Guarner: redactor i propagandista del DCVB»

Santi Cortés

És doctor en Filologia Catalana per la Universitat de València i professor de secundària. Ha publicat articles i ressenyes en diverses revistes i diaris. Ha rebut beques i ajudes a la investigació de diverses institucions com ara la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació (IVEI), la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat Valenciana, l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, etc. Ha rebut, a més, diversos guardons com, recentment (2020), el Premi IEC de la Secció Filològica Marià Aguiló de Gramàtica Històrica i Història de la Llengua pel seu treball "La filologia catalana al País Valencià (1902-1994)". L'any 2006 fou comissari de l'Any Sanchis Guarner.

«El parlar d'Elx al Diccionari català-valencià-balear»

Carles Segura i Llopes

És doctor en Filologia Catalana i professor del Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant en els graus de Filologia Catalana i de Mestre en Educació Primària, i en el Màster Oficial en Assessorament Lingüístic i Cultura Literària de les universitats d'Alacant i València. És, a més, membre de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. Les seues investigacions estan relacionades amb la variació lingüística, la sociolingüística, la lingüística diacrònica, la gramàtica cognitiva, la sintaxi semàntica, la cultura popular i l'ensenyament de la llengua i la literatura, especialment en l'àmbit de la llengua catalana. Entre les seues publicacions destacarem *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*.

www.carlessegurallopes.com

Juguem AMB LES PARAULES

ACTIVITATS

Públic Infantil

Per a les vacances de Nadal, hem previst una activitat per al públic infantil en què jugarem amb les paraules estranyes, mentideres, amagades... Farem el nostre propi diccionari i moltes coses més...

DIVENDRES
11 DE NOVEMBRE
19.00 HORES

Conferència promoguda
per l'Acadèmia Valenciana
de la Llengua (AVL)

DIMARTS
22 DE NOVEMBRE
19.00 HORES

Conferència promoguda
per l'Institut Interuniversitari
de Filologia Valenciana (IIFV)

Lloc de realització de
les conferències:
BIBLIOTECA PERE IBARRA.

26 DE DESEMBRE DE 2022
AL 04 DE GENER DE 2023
11.00 HORES

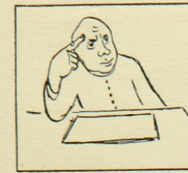
Lloc de realització de l'activitat:
Sala Infantil de la
BIBLIOTECA PERE IBARRA.

TOTES LES ACTIVITATS
SÓN GRATUÏTES

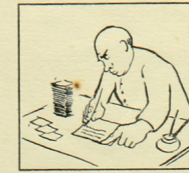
AUCA DEL DICIONARI

Text de l'amo En Xec de S'Uastrar

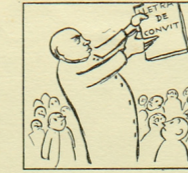
Ninots d'En Pere Sureda

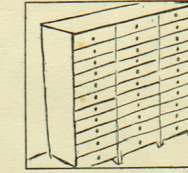
1900. El Vicari General té una idea genial.

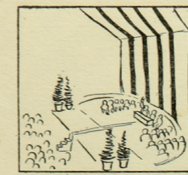
1901. Diu: «Faré un gran diccionari. Comencem el cedularis».

1901. Surten la Lletxa de Canvit. Ajudau, si sou servit!

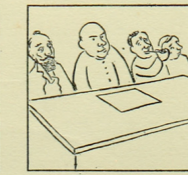
1904. Queda llesta la primera i famosa calaixera.

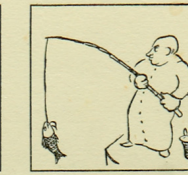
1906. De treball amb gran excés, fa el miracle del Congrés.

1907. Per instruir-se com cal, va a estudi a Europa Central.

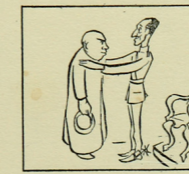
1911. El president — cosa lògica — la Secció Filològica.

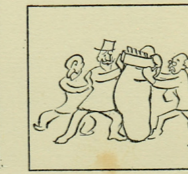
1917. Devers Ciutadella, pesca un moll, sense ham ni esca.

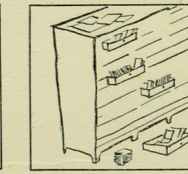
1918. Es baralla amb l'Institut. Qui gemega ja ha rebut.

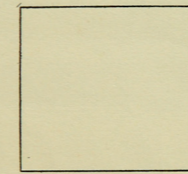
1919. Acudeix al rei Anífs demanant el seu socós.

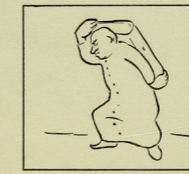
1920. Els polítics de Madrid ajudant-lo han decidit.

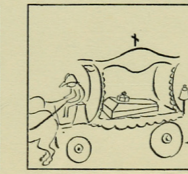
1921-24. Disposant de pessetes, s'augmenten les caduletes.

1926. Però el Govern s'enganyava i s'acaba la cucanya.

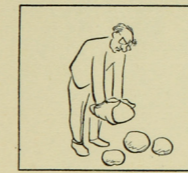
1928-31. Amb esforç extraordinari va sortir el Diccionari.

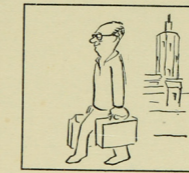
1932. Combregat i penejat és mort l'home de combat.

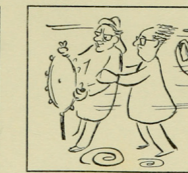
1933-37. Segueix publicant En Moll fascicles, a trencacoll.

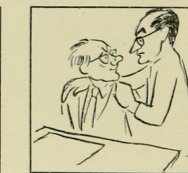
1938-42. Amb la guerra i la postguerra ha de posar el mac en terra.

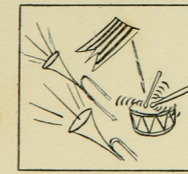
1943. Des de la terra del Xé compareix Sanchis Guarner.

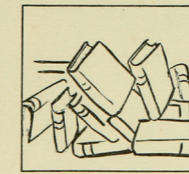
1944-48. Amb ell es reprén la tasca desafiant la borrasca.

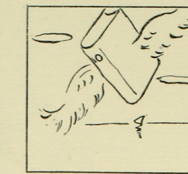
1949. Vol en Marqués, salleric, que el Diccionari es publici.

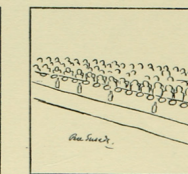
1950. Per la seva propaganda es mou la gran sarabanda.

1954-61. Van sortir tants i més toms que no són gens primers de lloms.

1962. El mes d'abril, quin al! s'ha acabat el tom desé.

1962. Per celebrar-ho com cal, hi ha un tiberi a S'Arenós.

27 DE MAIG 1962

El tiberi és dinar de germanor on han vingut d'Alguer, del Rosselló, del País Valencià i del Principat, per dir als de les Illes: «S'ha acabat! Ja està enllestit aquest Diccionari. Cal celebrar amb ranxo extraordinari el fet d'haver sortit de tants d'afanys que ens amargaren més de seixanta anys».

Gràfiques Miramar

Dipòsit Legal P. M. 1146 - 1962

«Auca del Diccionari» que relata la història del projecte des de la primera «idea» de mossén Alcover, els seus treballs i viatges, les baralles amb l'IEC per divergències amb el procés codificador la llengua, la subvenció de l'Estat, la pesada càrrega heretada per Francesc de B. Moll, després de la mort d'Alcover, la incorporació de Sanchis Guarner, els suports i la tasca de propaganda i la feliç conclusió de l'obra, 27 de maig de 1962. Signatura autògrafa de Francesc de B. Moll.

ORGANITZA:

COORGANITZA:

PRODUEIX:

COL·LABOREN:

